

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ХӘМ СПОРТ

QÍLÍSHPAZLÍQ SPORT TÚRI JARÍSLARÍNDÁ HÁREKETLENÍW TAKTIKASINÍN BÓLIMLERIN ÚYRENÍW

Kadirimbetov R.

*Ózbekstan mámleketlik dene tárbiyası hám sport universiteti
Nókis filiali assistent-oqıtıwshısı*

Tayanch so'zlar: rivojlanish, taktika, harakat taktikasi, tayyorgarlik o'yinlari, mashg'ulotlar, musobaqalar.

Ключевые слова: развитие, тактика, тактика действий, подготовительные игры, тренировка, соревнования.

Key words: development, tactics, tactics of movement, preparatory games, coaching, competition.

Резюме: Ushbu maqolada qilichbozlik musobaqalarida harakat taktikasini o'rganish haqida ma'lumot berilgan.

Резюме: В этой статье представлена информация об изучении тактики движений в соревнованиях фехтовальщика.

Summary: This article presents information on the study of swordsmanship tactics in competitions.

Izertlewdiń aktuallığı: Bellesiw (jarıs) ge tikkeley baylanıslı bolǵan taktikalıq tayarlıqqa onı shólkemlestiriw komponentlerin (distanciya hám qural jaǵdayı, daroshka boylap monevr hám túrli tayarlawshı háreketler kólemi) tańlaw hámde arnawlı bir qurallardı ústivor qollanıwına jónelislerdi anıqlastırıw kiredi.

Tájiriybenni ulıwmalastırıw tiykarında bellesiw taktikalıqasın ózlestiriw boyınsha pedagogikalıq wazıypalar islep shıǵıldı.

1) Tayarlıq hám háreketlerdi qollaw taktikalıqasınıń arnawlı bir komponentleri járdeminde qarsılastı jeńiw:

- bellesiwde aralıqlardan birin saqlap qalıw “óz” distansiyası ushın gúreste “distansiya sezgisindegi” ústinlikten paydalanıw;

- jawınger turıwǵa quraldıń hár qıylı jaǵdayların qollaw, quraldı tómenge qaptal táreplerge háreketlendiriw (bunıń menen, qarsılastı quralǵa tayarlawshı háreketlerdi qollaw múmkinshiliginen juda qılıw) “qural sızıqta” jaǵdayın qollaw;

- málim bir sektorǵa hújimdi juwmaqlaw yaqi qarsılas hámlesinen qorǵanıw.

2) Distansion hám minutlaw xsusiyatiga iye háreketlerdi qollaw:

- qarsılas penen óz-ara háreketleniwdiń túrli minutlarında hár túrli tezlik, uzınlıq hám bir maramda hújim alternativ hújim, qorǵaw hám juwaplardı orınlaw;

- qural menen oın háreketleri, hújim hám qorǵaw, soqqı beriw gewdege eliklew háreketlerde arıawlı bir nisbatlarda paydalanıw járdeminde tayarlawshı háreketlerdi qollaw;[1]

- ulıwmalastırıwshı qorǵaw, tańlaw hám almasıw menen hújim shólkemlestiriw hám qorǵanıw, aldınan gózlingen hám tayarlıq kórmesten (ekspront) orınlangan hújimler.

3) Arıawlı bir usılda bellesiw alıp barıw;

- manevrli, pozicion.

- Qolaylı waqıttı kútgén halda, operativ.

- hújimkor tárzde, qarsılasdan sheginiw hám onıń hújim ústinligi ushın gúresine qarsılıq kórsetken halda;

- kombinacion tárzde, qarsılaslardıń kútilgen taktikalıq háreketlerin jeńiw menen;

- aldınnan názerde tutilǵan háreketler menen qarsılas rejesin buzıw.

- kóp bólekli sawashlar járdeminde qarsılastı qural jeke gúresine májbúrlew.

- hújim hám qorǵawda óz-ara almasılatuǵın háreketlerdi gezekpe-gezek orınlawdan ibarat taktikalıq sxemalardı qollaǵan halda.

Izertlewdiń maqseti: Qarsılaslardıń taktikalıq sheshimi bellesiwler dawamında hám olardıń arasında arıawlı háreket, qızdırıwshı shınıǵıwları hám shınıǵıwlarıdaǵı jawınger ámeliyattıń mazmunı menen jarıs dawamında hám oǵan tayarlanıwda bellesiw taktikalıqası hám arıawlı bir qurallardı qollaw járdeminde tásir kórsetiw múmkin.

Jeke alısıwdıń ulıwmalıq keshiwine tásir etiwshı taktikalıq háreketlerdi rawajlandırıw ushın oqıwshılar aldına sawashlardı arıawlı bir tárzde shólkemlestiriw yaki jeke tártiptegi sabaqlar hám juplıq shınıǵıwları waqtında qarsılastı taktikalıq jaqtan jeńiw elementlerin qollaw wazıypasın qoyıw maqsetke muwapıq bolıp tabıladı. Jawınger ámeliyat ushın sherik tańlaw da, kóp tárepten sol maqsetke xızmat etedi.[2]

Sporshılardıń taktikalıq maqsetlerdi ámelge asırıw usıllarına táreparlıǵı tiykarlangannan soń qılıshpazlardı bellesiw waqtındaǵı háreketleriniń tipik variantların modellestiriw kerek.

Shınıǵıw alıp barıwdıń túrlishe modellerin qollaw, olardıń júzege keliwi ushın shárt-sharayát jaratıw járdeminde jarıslarda sol sıyaqlı qarsılaslarǵa qarsı jeke gúres imkaniyatın aldınnan biliw, taktikalıq gúres quralların keńeytiw procesin shólkemlestiriw múmkin

Jarıslar aldınan hám olarda qatnasıp atırǵanda qılıshpazlar aldında mudamı aldınǵı jarıslardan berli hár túrli dárejede (shınıǵıwlarıdaǵı, trenerler hám juwapdaǵı

sherikler sóylesiwleri boyınsha) tanıs bolğan qarsılaslarǵa qarsı háreketlerdiń usılların rawajlandırıw hám izzertlew mashqalası turadı.

Bolajaq bellesiw usılların islep shıǵıw óz tájriybesi hám qarsılaslardıń ayrıqsha táreplerin, bolajaq bellesiwden kútilip atırǵan maqset hám nátiyjelerdi salıstırıw menen alıp barıladı.

Geyde ilgeri tanıs bolmaǵan qarsılaslar menen bellesiwge, olardıń jarıs dawamındaǵı qatnasıwın úyreniwge, jarıs basqıshları aldınan júzege kelgen jaǵdayǵa kóre olarǵa qarsı háreket usılların salıstırıwǵa tuwrı keledi.

Qarsılaslardı úyreniw jolları, olarǵa qarsı háreketlerdi tańlap alıw hám ózlestiriw kóp faktorlarǵa baylanıslı. Kóbinese ayrıqsha qarsılaslardı úyreniw qılıshpaz orınlawı kerek bolǵan háreketler kólemi boyınshada, pikirlew ushın informaciya maǵlıwmatlardıń muǵdarı boyınshada túrlishe bolıp tabıladı. Qarsılastı biliw dárejesi onıń menen ótkerilgen aldınǵı (jarıs hám shınıǵıwlarındaǵı) sawashlardı analiz qılıw tiykarında hám onıń menen aqırǵı sawashlardıń múddeti hámde olardıń nátiyjelerin esapqa alǵan halda maǵlıwmatlardı tańlaw hám olardı analiz etiwge úlken tásir etedi.[3]

Eger qanday da bir qarsılasǵa jıl dawamında yaki bir jarısta bir neshe ret ushırasıwǵa tuwrı kelse, ol halda bolajaq bellesiwdegi jaǵday hám onıń oǵan tayarlıq dárejesin analiz qılıw ánsat boladı. Bul jaǵdayda analiz etiletuǵın detallar júdá isenimli boladı. Bunıń ústine qarsılastıń tájriybesi hám onıń ayrıqsha tárepleri onıń menen aqırǵı jarısdıǵı háreketi, onıń menen ótkerilgen shınıǵıw yaki onıń qálegen qarsılas penen aqırǵı bellesiwın analiz qılıw menen itibarǵa alınıwı kerek. Hár bir jańa maǵlıwmat qarsılas xarakteristikasını toldıradı, bar bolǵanların anıqlaydı yaki tastıyıqlaydı.

Aldınnan tanıs bolǵan qarsılaslar menen bellesiwge arnawlı tayarlıq kerek. Ol óz ishine eń nátiyjeli tayarlawshı hám hárekecheńlik quralların, sonıń menen birge, bellesiw rejesin quraytuǵın bellesiwdegi ózin tutıw taktikalıqasın izlew hám ózlestiriwdi aladı. Jaqsı tanıs bolǵan Sporshılar menen jeke gúres tayarlıq boyınsha islengen jumıslar bellesiw usılların qurıwdıń tiykarı bolıp xızmet etedi. Keyin qarsılaslar baqlaw, bellesiwler waqtındaǵı razvedka háreketlerin qollaw hám hár bir háreketi pikirin ilǵap alıw menen detallardı anıqlastırıw hám keyingi háreketlerdegi maqsetlerdi júzege shıǵarıw ámelge asırıladı.[4]

Onsha tanıs bolmaǵan yaki ulıwma natanıs (tanıs emes) qarsılaslar menen bellesiwlerde sporshınıń taktikalıq sheberlik dárejesi, eń nátiyjeli qararlardı hám háreketlerdi tez hám anıq ámelge asıra alıw qábileti sheshiwshı ról oynaydı. Bunday jaǵdaylarda “bellesiwdi, oyındı sezıw”, qılıshpazdıń táwekel etiwge bolǵan qábileti hám shıdamlılıǵı, taktikalıq-texnikalıq qurallanǵanlıǵı hám tájriybesi ról oynaydı.

Juwmaq: Qılıshpaz pikirlewiniń qanıgelesiwı bárinen burın óziniń hám qarsılastıń toqnasıwındaǵı jaǵdayı hám maqsetleri, háreketlerinde, jarıslardaǵı jaǵdaylar hám

shınıǵıw hámde jarıslardaǵı qatnasıwlardan kelip shıǵatuǵın faktorlarda taktikalıq mánisti taba alıw qıbilıyatın óz ishine aladı. Sonıń menen birge taktikalıq tayarlıq variantların qollaw múmkinshiliklerinde esapqa alıw kerek. Tatikalıq pikirlew dárejesi bellesiw quralların, bellesiw taktikalıqasın dúziw, jarıslarda ózin tuta biliw varianların tańlawdaǵı sáykeslikti júzege shıǵara alıwda óz kórinisin tabadı.

Aldınnan gózlangen háreketlerdi tayarlaw hám qollaw boyınsha qılshpazdıń taktikalıq pikirlewi qarsılas pikir-maqsetlerin taba alıwǵa tiykarlanadı. Sonıń menen birge qılshpaz tájriybesiniń asa beriwi menen tayarlawshı háreket-shınıǵıwlarǵa, razvedka hám onıń maǵlıwmatların hújim hámde qorǵawda qollawǵa, Sonıń menen birge, maskirovka quralların, manevr qılıw hám shalǵıtıw háreketlerin qarsılastıń taktikalıq qararlarına tásir kórsetiw ushın qollawǵa úlken ról ajratıladı.[5]

Bellesiw háreketlerin tańlaw hám olardı qollaw ushın tayarlaw kóp qurılı bolıp tabıladı. Olarda qılshpaz taktikalıq tayarlıǵınıń kóp tárepleri, eń birinshiden, taktikalıq biliminiń ulıwma dárejesi, qarsılastıń itimal tutılǵan háreketleri hám maqsetleri haqqındaǵı maǵlıwmatlar kólemi, qarsılastıń bellesiwdi alıp barıw usılın biliw óz-ara baylanısqa.

Taktikalıq bilimlerde bellesiw jaǵdayların anıq bahalaw hám qarsılas sheberligin mutonasıblıǵını, bellesiw dawamında óz-ara baylanıslı bolǵan kóp faktorlardı salıstırıw múmkinshiliklerin támiyinleydi.

Bellesiw háreketleriniń taktikalıq mánisi, olardıń málim jaǵdaylardaǵı ixtimalıy natıyjeliligini esapqa alıw qarsılas haqqındaǵı maǵlıwmatlar jeterli kólemde bellesiw qurallarınıń optimal tańlawın támiyinleydi.

Operativlik penen paydalanıw ushın háreketlerdi tańlap alıw maqsetinde eń zárúrli taktikalıq informaciya bolıp hár qıylı maǵlıwmatlar bolıwı múmkin.

Mısalı:

- qarsılas tárepinen tayarlanıp atırǵan hújim, qarsı hújim, qorǵaw haqqındaǵı farozlar hám olarǵa juwap háreketleri hámde olardı tayarlaw;
- hújimdi juwmaqlaw sektori haqqında maǵlıwmatlar;
- qural menen háreket qılıwdıń mazmunı hám olardıń amplitudası,
- háreket qılıw uzınlıǵı hám tezligi (jaqınlasıw hám sheginiw) haqqında maǵlıwmatlar;
- qarsılastıń háreketlerin ámelge asırıw ushın tayarlıq dárejesi;
- onıń háreketleri hám maqsetleri izbe-izligi;
- bellesiw baslanıwı aldınan quraldıń jaǵdayı;

Jarista arttırılǵan tájiriyelerdiń ulıwmalastırılıwı málim háreketlerdi tańlawdı tártipke salıwshı jol-jobalardı, qarsılas haqqında anıq informaciya bar bolǵanda olardıń túrlerin usınıs etiwge múmkinshilik jaratadı:

1) Qarsılastıń qorǵaw hám hújim háreketlerin aldınnan tabıw, bellesiw aldınan qural jaǵdayın taba alıw, dáslepki aralıq hám onıń ózgeris variantların seze alıw;

2) Shártli qurallarga olardıń orınlanıwı ikir-chikirlarini bilmegen halda qarsı háreket natiyjeliligi tek ulıwmalasqan qorgaw, hújim hám tańlap alınǵan juwap háreketleri, quralǵa qarsı kúshli hújim háreketleri hám olardı maksimal tezlik penen ámelge asırǵanda ǵana múmkin bolıp tabıladı;

3) Hújim hám jaqınlasıw aralıǵı haqqındaǵı maǵlıwmatlar hújimdegi háreketler muǵdarı hám olardıń dawam etiw waqtı, qorgawdı uslaw momenti hám qarsı hújimdi baslawdı anıqlap alıwǵa múmkinshilik beredi.

4) Qarsılasda aldınnan qorgawǵa beriliw yaki súyeniw keypiyatınıń joq ekenligi haqqındaǵı shamanıń bar ekenligi úlken nátiyje menen hújimdi qollaw imkaniyatın jaratadı.

Háreketti tańlap alıwǵa bellesiw nátiyjeleriniń qarsılas tárepinen qanday qabil etilgenligide úlken tásir kórsetedi. Qarsılas tárepinen óz háreketlerin tártipke salıwdıń joqlıǵı haqqındaǵı maǵlıwmat bar bolǵanda konkret jaǵdaylarda óz-ara ornın almasıwshı háreketlerdi birdey izbe-izlilikde gezegi menen qollaw maqsetinde reflektiv qararları xarakterin tabıw alternativ háreketlerdi gezekpe-gezek qollaw imkaniyatın beredi.[6]

Qarsılastıń názerde tutılǵan háreketlerinen birine qarsı háreket qılıw menen tawsılatuǵın háreketlerge bellesiw dawamında ótiwdi óz ishine alǵan kombinacijalardı qollaw kóbirek nátiyjeli bolıp tabıladı.

Qarsılastıń taktikalıq qararlarına oǵan distansion hám lahzali háreketlerdi ózlestiriw jolı menen tásir etetuǵın háreketlerdi ámelge asırıw da real nátiyjege iye bolıp, bul qarsılas háreketleriniń shalǵıb ketiwine alıp keledi.

ÁDEBIYATLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: “Ózbekstan”. 2017. 488 bet.
2. Karimov I.A. Kuchli davlatdan kuchli jamiyat sari. T. “Sharq”. 1998.
3. Usmonxo’jayev T.S., Meliyev X.A. va boshqalar. “Jismoniy tarbiya va sport mashg’ulotlari”. T.: O’qituvchi. 2005. 352 bet.
4. Usmonxo’jayev T.S., Meliyev X.A. – “Milliy harakatli o’yinlar”. O’qituvchi. T. 2000j.
5. “Qilichbozlik” asoslar va qoidalar. Sug’diyona nashriyot uyi. T.: 2012
6. Abdurasulova G.B., Fesitova N.A. Ibragimov A.U. “Qilichbozlik nazariyasi va uslubiati” o’quv qo’llanma Toshkent – 2018.
7. Fesitova N.A. “Qilichbozlik nazariyasi va uslubiati” o’quv qo’llanma 2009-yil.
8. Tishler D.A. Tishler G.D. Fextovaniye. Chto doljen znat sporcmen o texnike i taktikalqe. – M.: FON, 1995 g.
9. Tishler D.A. Movshovich A.D. Fizicheskaya podgotovka yunix fextovalshikov. – M: Sovekiy sport, 1996 g.
10. Tishler D.A. Tishler G.D. Movshovich A.D. Bazarevich V.Ya. Fextovaniye. Chto doljen znat sporcmen i trener o sudeystve i provedenii sorevnovaniy – M.: FON, 1996 g.
11. S.T.Usmonxodjayev“Qilichbozlik nazariyasi va uslubiati” o’quv qo’llanma 2022 –yil.